

Поддєрьогін А.А., Київський національний економічний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНОГО РІВНЯ РОЗВИТКУ ОПЕРАЦІЙ З НИМИ

В статті автор подає коротку характеристику платіжних карток, яка відображає їх основні види, які існують на сьогоднішній день.

Ключові слова: платіжна картка, класифікація, рахунок, банківська операція.

Платіжні картки є найважливішим елементом так званої “технологічної революції” в банківській справі. Саме вони в ряді випадків виступають ключовим компонентом електронних банківських систем.

Термін “платіжна картка” є універсальним, оскільки вказує на загальну рису всіх типів карток - всі вони призначені для оплати особами, які ними користуються, товарів та послуг, отримання готівки зі своїх банківських рахунків. Деталізація таких особливостей платіжних карток як спосіб їх отримання, характер взаємовідносин з установами, які випустили картки, в тому числі фінансовими, тип цих установ, технологічні особливості карток та ін. суттєво доповнюють характеристику карток. Сам термін “платіжна” чітко визначає, що мова іде про картки, призначені допомогти грошам виконати функцію платежу, а не про дисконтні картки, які надають право отримання знижки при купівлі товарів та послуг або ідентифікаційні, які призначені для посвідчення особи їх пред’явника. Однак узагальнюючий термін “платіжна картка” не виключає інші його визначення. Ці визначення поміж собою є не взаємовиключними, а таки-

ми, що доповнюють та уточнюють інші. Тобто мова іде про класифікацію платіжних карток.

Платіжні картки є лише одним із видів карток, які використовуються в сьогоднішньому суспільстві.

За загальним призначенням всі картки можна розділити на три групи: ідентифікаційні, інформаційні, платіжні.

Кожний з видів карток має свою класифікацію за додатковими ознаками. Дуже часто картки різних видів мають однаковий матеріал виготовлення і навіть розміри. Додаткові ознаки, за якими класифікують картки різних видів, також співпадають, наприклад, спосіб запису інформації. Але зупинимося на класифікації платіжних карток.

Слід зазначити, що класифікація платіжних карток не є чимось сталим і незмінним. Вона відображає основні види платіжних карток, що існують на сьогодні. З розвитком операцій з платіжними картками, появою нових технологій запису, зберігання та обробки інформації, нових схем роботи з клієнтами буде змінюватись і класифікація платіжних карток, відображаючи процеси, які відбуваються у цій сфері.

Класифікації платіжних карток, які подаються різними авторами, можуть відрізнятися одна від одної, тому що критерії, покладені в їх основу, тлумачаться по-різному залежно від поглядів конкретної людини. Наведена нижче класифікація відображає погляди автора даної статті.

Залежно від матеріалу виготовлення платіжні картки можна розділити на три групи: паперові, металічні, пластикові.

На сьогоднішній день більшість карток, і не тільки платіжних, виготовляють з пластика. Тип пластика, технологія його виготовлення, покриття матеріалами, які зміцнюють поверхню картки, фізичні властивості пластика і карток – всі ці параметри сертифіковані ISO, що робить картки уніфікованими у світовому масштабі. Пластик більш технологічний в процесі персоналізації карток – нанесення на них даних особи, яка буде користуватися картою та інформації, яка служить ключем для проведення взаєморозрахунків в платіжних системах.

Залежно від способу запису інформації платіжні картки можна розділити на картки, що мають: графічний запис; штрих-кодування; ембосування; запис даних на магнітній стрічці; запис даних у ЧІП (мікропроцесор); оптичний (лазерний) запис.

Першим і найбільш простим способом запису інформації на картку було і залишається графічне зображення. Цей спосіб до сьогоднішнього дня використовується на всіх картках. Спочатку на картку наносили тільки прізвище, ім'я особи, яка користується картою та інформацію про установу, яка її випустила. Пізніше на картці був передбачений зразок підпису, а ім'я та прізвище стали ембосуватися.

Ембосування (механічне видавлювання) дозволило значно прискорити процес оформлення операції оплати за допомогою карток, оскільки воно дозволило робити з неї відтиск на сліпі (чек, який підтверджує оплату). Інформація, яка проембосована на картці, швидко переноситься з картки на сліп, виготовлений зі спеціального копіювального паперу, за допомогою найпростішого пристрою – імпринтера. Однак ембосування не витіснило повністю графічне зображення. На сучасні картки, які працюють за "безпаперовою" технологією, ім'я клієнта та номер картки наносять спеціальними пристроями (графічними або індент принтерами), які не дають рельєфної поверхні. Сучасне обладнання дозволяє також за кілька хвилин перенести на картку фотографічне зображення клієнта та зразок його підпису.

Штрих-кодування також використовується для запису інформації в закодованому вигляді, але широкого розповсюдження в платіжних системах не отримало. На сьогоднішній день штрих-кодування широко використовується в ідентифікаційних картках.

Винахід в кінці 60-х років автоматичних апаратів видачі готівкових коштів відкрив шлях новому типу запису інформації на платіжні картки. Для того, щоб такими апаратами мали змогу користуватись клієнти, на зворотній бік карток почали наклеювати стрічку з магнітної плівки. На магнітній стрічці платіжних карток в закодованому вигляді записується номер карт-

ки, строк її дії та інша службова інформація, яка використовується для ідентифікації картки та особи, яка нею користується. На сьогодні магнітна стрічка є найбільш поширеним засобом зберігання інформації на картках для їх автоматичної обробки в платіжних системах. Але у зв'язку з розвитком технології обробки інформації, транспорту, більшою доступністю комп'ютерної техніки магнітна стрічка більше не забезпечує достатнього рівня захисту системи розрахунків за допомогою платіжних карток через те, що є легко доступною для підробки. Особливо це стало зрозумілим після появи карток з ЧІПом або мікропроцесором.

Картка з ЧІПом була запатентована в 1974 році французьким журналістом Роланом Морено. Не дивлячись на більш високий рівень захисту інформації, яка записана на ЧІП, такі картки не отримали спочатку широкого розповсюдження в платіжних системах. Це пов'язано з тим, що картки з ЧІПом у кілька разів (а по деяким типам навіть і в десятки разів) дорожчі, ніж картки з магнітною стрічкою. А для платіжних систем, які налічують сотні мільйонів карток, це значний аргумент. Лише в останні роки у зв'язку з розвитком технології виготовлення ЧІПів і пов'язаним з цим зменшенням ринкових цін та збільшенням втрат членів платіжних систем від зловживань, було прийнято рішення про поетапний перехід на картки з мікропроцесором. Перехідний період розрахований до 2005 року і передбачає після його закінчення перехід відповідальності за втрати до учасника розрахунків, який не в змозі обробити картку з мікропроцесором.

В 1981 році було винайдено оптичну картку. Запис та зчитування інформації з такої картки здійснюється за допомогою спеціального обладнання із застосуванням променя лазера. Технологія, що застосовується в таких картках, подібна до тієї, що застосовується в лазерних дисках, і дозволяє зберігати значні обсяги інформації. В сучасних платіжних системах такі картки не знайшли застосування у зв'язку з високою вартістю як самих карток, так і обладнання, яке дозволяє зчитувати інформацію.

Залежно від того, яка установа випускає картку, платіжні картки можна розділити на банківські і небанківські.

Банківські картки випускаються банками та іншими фінансовими компаніями, які мають ліцензію на здійснення банківських операцій. Вони є універсальними, тому що дозволяють здійснювати оплату товарів та послуг, отримувати готівкові кошти зі свого рахунку не тільки в банку, який випустив картку, але і в інших банках-учасниках платіжної системи.

Небанківські картки випускаються компаніями або групами компаній для розрахунків в торговельно-сервісній мережі, яка їм належить. В останній час все більше компаній відмовляються від випуску та обслуговування своїх карток і переходять до прийому платіжних карток, які випущені банками.

За регіоном, в якому платіжні картки працюють, їх можна розділити на: міжнародні, національні та локальні.

Міжнародні платіжні картки випускаються банками, які є членами міжнародних платіжних систем Visa International, Europe/MasterCard, American Express та інших. Такі картки дозволяють розраховуватись в підприємствах торгівлі та сфери послуг в інших країнах, які обслуговуються банками, що входять в ту ж саму платіжну систему або отримувати готівку в цих банках.

Національні картки, на відміну від міжнародних, приймаються до оплати на території окремої держави, тому що випускаються банками і приймаються банками та підприємствами торгівлі, сфери послуг, які входять до національних платіжних систем. Прикладом таких систем є Switch у Великобританії або Національна система масових електронних платежів, яка розробляється Національним банком України спеціально для розрахунків в Україні. Національні платіжні картки характерні більше для країн, які розвиваються. Низька купівельна спроможність населення, неконвертованість валюти, недостатній розвиток ринкових відносин, відрив внутрішніх цін від світових в країнах, що розвиваються, не створюють відповідних умов для швидкого повернення коштів, які були інвестовані у розвиток операцій з міжнародними платіжними картками. З розвитком таких країн, розширенням зв'язків з іншими країнами ці системи поступаються місцем більш універсальним міжнародним платіжним системам.

Локальні картки працюють тільки в межах установи, яка їх випускає (банку, компанії). Наявність таких карток також є характерною для країн, що розвиваються, тому що вони не можуть витримати конкуренцію не тільки з міжнародними, але навіть і з національними картками з огляду на універсальність останніх. Із впровадженням банками міжнародних і національних карток локальні картки замінюються на більш універсальні.

Залежно від категорії клієнтури, яка користується картками, платіжні картки розділяються на приватні і корпоративні.

Приватні картки випускаються на підставі договорів, які укладені з фізичними особами. Такі картки випускаються на ім'я особи, яка уклала з банком договір, а, за її бажанням, і на членів родини. Розрахунки за допомогою картки здійснюються з рахунка, відкритого в банку на ім'я особи, яка уклала договір.

Корпоративні картки випускаються на підставі договорів, укладених з підприємствами. Останні самостійно визначають осіб, які будуть користуватись картками, з-поміж своїх співробітників. Розрахунки за допомогою корпоративних карток здійснюються з рахунка, відкритого підприємству. Такі картки використовуються, в основному, для оплати службових витрат: під час відряджень, прийому делегацій та в інших випадках, визначених для співробітника його підприємством.

Залежно від схеми фінансових розрахунків при здійсненні операцій платіжні картки можна розділити на кредитні, дебетові і розрахункові.

Кредитні картки передбачають наявність кредитного рахунка і оплату з нього операцій, здійснених за допомогою картки. В узгодженні між банком і клієнтом терміни банк надає клієнту випуску з рахунка з переліком здійснених операцій і загальною сумою витрат, які дорівнюють сумі отриманого кредиту. На залишок по рахунку банк нараховує проценти за користування кредитом. В деяких банках клієнтам надають строк для погашення кредиту (звичайно до 30 днів), протягом якого проценти на залишок не нараховуються. Така схема роботи з клієнтом передбачає наявність в нього позитивної кредитної історії, тому що банк має великий ризик сплатити за клієнта його витрати, котрі останнім не будуть повернуті. В той же час такі картки найбільш зручні для клієнтів, бо наявність у них "ліміту довіри" з боку банку дозволяє уникнути постійних перевірок залишку по рахунку і надає можливість розраховуватись за невеликі покупки навіть в недостатньо обладнаних з технічної точки зору торгових підприємствах.

Дебетові картки випускаються клієнтам під їх повне фінансове забезпечення розрахунків і дозволяють здійснювати оплату за допомогою картки в межах залишку коштів на рахунку. Такі картки більш безпечні для банку і можуть бути видані навіть незнайомій клієнтурі, тому що кожна операція за ними вимагає попередньої перевірки наявності коштів на рахунку. Однак дебетові картки не надають клієнту такої свободи дій, як кредитні, також через більш високі вимоги до відповідної технічної забезпеченості торговельних підприємств, яка часто відсутня. Після вивчення клієнта дебетові картки можуть замінюватись банком на кредитні.

Розрахункові картки з технологічної точки зору працюють аналогічно до кредитних, а система розрахунків з клієнтом навіть більш жорстка, ніж за дебетовими картками. Клієнт, який користується такою картою, зобов'язаний крім залишку на поточному рахунку розмістити в банку додаткову суму коштів на депозитний рахунок як гарантію покриття. Ця сума коштів необхідна для покриття витрат, проведених клієнтом, свідомо чи з необачності, понад залишок на рахунку. Розрахункові картки поєднують в собі універсальність для клієнта банку кредитних карток з мінімальними кредитними ризиками для банку так само як у дебетових платіжних карток.

Залежно від типу операцій, які виконуються за допомогою платіжних карток, їх можна розділити на: картки для отримання готівки в банкоматах; картки для отримання готівки в банкоматах та здійснення оплати в торгових підприємствах, обладнаних електронними терміналами; універсальні картки; "купівельні" картки.

Картки для отримання готівки в банкоматах дозволяють здійснювати лише один вид операцій – отримання готівки зі свого банківського рахунка. Працюють такі картки тільки за дебетовою схемою, дозволяючи клієнту отримувати термінове касове

БАНКІВСЬКА СПРАВА

обслуговування в межах наявного на картковому чи іншому рахунку залишку коштів.

Картки для здійснення операцій в банкоматах та електронних торгових терміналах призначені як для отримання готівки, так і для сплати за товари та послуги на підприємствах, які мають необхідне обладнання. Це дозволяє терміново отримувати дозвіл від банку, який випустив картку, на проведення операції. Такі картки в більшості своїй працюють за дебетовою схемою.

Універсальні платіжні картки працюють як в банкоматах і на підприємствах, які обладнані електронними терміналами, так і на всіх підприємствах, які такого обладнання не мають, але підключені до системи розрахунків платіжними картками за “паперовою” технологією. До них належать, відповідно до попередньої класифікації, кредитні та розрахункові картки. Кількість підприємств, які при-

ймають такі картки, максимальна, що тим самим надає клієнтам максимум переваг при використанні платіжних карток.

В останній час широкого розповсюдження набули картки, призначені для здійснення співробітниками підприємств оплати за товари і послуги, пов’язані з господарською діяльністю, так звані “купівельні” картки. За схемою відкриття рахунка і випуску вони дуже схожі до корпоративних карток, але на рівні здійснення операцій дозволяють підприємствам отримувати значно більший за звичайний обсяг інформації для відображення в обліку здійснених розрахунків відповідно до діючих правил бухгалтерського та податкового обліку.

Такою є найбільш коротка класифікація платіжних карток, яка відображає їх основні види, що існують на сьогодні.

Summary

In clause the author submits the brief characteristic of payment cards, which displays their basic kinds, which exist for today.